

Empowering Youth to Shape the Nation's Destiny

Dr. Sarla Chaudhari

Adhyapak sahayak

Shri C.H.Shah Maitri Vidyapeeth Mahila College of Education, Surendranagar.

Mo.No.9824468949

પ્રસ્તાવના :

ભારતનો ઇતિહાસ અત્યંત પ્રાચીન, વૈભવી અને વૈશ્વિક સ્તરે અનોખો છે. કારણ કે અહીંથી વૈશ્વિક જ્ઞાન, ધર્મ, કલા અને વિજ્ઞાનનો વિકાસ થયો છે. ભારતની ભૂમિ એ ઘણી પ્રાચીન નગર-સંસ્કૃતિઓ, મહાન શાસકો અને ક્રાંતિઓની સાક્ષી રહી છે. ભારતનો ઇતિહાસ સિંધુ ખીણ સંસ્કૃતિથી શરૂ થાય છે, જે આશરે 2500 ઇસાપૂર્વના સમયમાં ફેલાઈ હતી. હડપ્પા અને મોહેંજોદારો જેવા નગરોમાં સિસ્ટમેટિક શહેરી આયોજન, પાઈપવર્ક અને વેપાર જોવા મળતા. આ સમયગાળામાં ગણિત, કલા અને લખાણનો પણ વિકાસ થયો. ત્યાર બાદ વેદીક યુગમાં વેદો, ઉપનિષદો અને ગુરુકુલ શૈક્ષણિક પદ્ધતિ વિકસિત થઈ. મૌર્ય સામ્રાજ્યમાં સમ્રાટ અશોકએ બૌદ્ધ ધર્મને પ્રચાર કર્યો અને શાંતિપૂર્ણ શાસન સ્થાપિત કર્યું. ગુપ્ત યુગને ભારતનો "સોનાનો યુગ" કહેવામાં આવે છે, કારણ કે કલા, સાહિત્ય, વિજ્ઞાન અને ગણિતમાં અદ્ભૂત વિકાસ થયો હતો. મધ્યકાલમાં દિલ્હી સલ્તનત અને મુગલ સામ્રાજ્ય ભારતના રાજકીય અને સાંસ્કૃતિક જીવનને પ્રભાવિત કરે છે. મુગલ સમ્રાટ અકબર અને શાહજહાંના શાસનમાં કલા, સ્થાપત્ય અને સંગીતમાં વિકાસ થયો. તાજમહલ, ફતેહપુરસીકરી અને કિલ્લાઓ એ આ યુગના વૈભવને દર્શાવે છે. આ સમયગાળામાં ભક્તિ અને સુફી ચળવળે સમાજમાં આધ્યાત્મિકતા અને એકતા લાવવામાં મદદ કરી. 1757 પછી બ્રિટિશ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીએ ભારતમાં શાસન શરૂ કર્યું. 1857માં પ્રથમ સ્વતંત્રતા સંગ્રામ થયો. 20મી સદીમાં મહાત્મા ગાંધી, સુભાષચંદ્ર બોઝ અને ભાગતસિંહ જેવા મહાન નેતાઓએ સ્વતંત્રતા માટે કટિબદ્ધ સંઘર્ષ કર્યો. અંતે, 15 ઓગસ્ટ 1947ના રોજ ભારત સ્વતંત્ર થયું.

આજનું ભારત વિશ્વનું સૌથી મોટું લોકતંત્ર છે. વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી, અવકાશ, કૃષિ અને ઉદ્યોગમાં ભારત સતત પ્રગતિ કરે છે. ભારતીય યુવાનો વૈશ્વિક સ્તરે પ્રતિષ્ઠા ધરાવે છે અને નવીનતા લાવી રહ્યા છે. યુવા કોઈપણ રાષ્ટ્રની સૌથી ઉત્સાહી, સક્રિય અને નવીન શક્તિ છે. ભારતમાં લગભગ 65% વસ્તી 35 વર્ષથી નીચી ઉંમરની છે, એટલે યુવા સશક્તિકરણ એ રાષ્ટ્ર માટે મહત્વપૂર્ણ અને વ્યૂહાત્મક જરૂરિયાત છે. યુવાનોને સશક્ત બનાવવું માત્ર શિક્ષણ અથવા રોજગાર પૂરું પાડવાનું નથી, પરંતુ તેમને જવાબદાર નાગરિકો અને નવીન વિચારો લાવનારા બનાવવાનો પ્રયાસ છે, જે રાષ્ટ્રને ટકાઉ વિકાસ તરફ લઈ જઈ શકે. યુવા શક્તિ જ દેશની કરોડરજૂ છે. અને ભારત આજે સૌથી વધુ યુવાનો ધરાવતો દેશ છે.

ભારતના યુવાનો વિશ્વના દરેક ક્ષેત્રમાં આગળ છે. આજે ભારત વિકસિત દેશ બનવા જાય રહ્યો છે એમા સૌથી મોટો ફાળો એ યુવાનોનો કહી શકાય. આ સંશોધન લેખનના મુખ્ય હેતુઓ નીચે પ્રમાણે જોઈ શકાય.

❖ સંશોધનના હેતુઓ (Objectives)

1. યુવોને શૈક્ષણિક સશક્તિકરણ આપી ગુણવત્તાયુક્ત અને વ્યવસાયલક્ષી શિક્ષણ આપવું.
2. યુવાવોના કૌશલ્ય વિકાસ માટે રોજગારલક્ષી તાલીમ દ્વારા આત્મનિર્ભર બનાવવું.
3. ઉદ્યોગસાહસિકતાનું પ્રોત્સાહન આપી યુવાનોને સ્ટાર્ટઅપ અને સ્વરોજગાર તરફ પ્રેરિત કરવું.
4. યુવોમાં નેતૃત્વ વિકાસ દ્વારા સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય નેતૃત્વ માટે તૈયાર કરવું.
5. યુવોને સામાજિક જવાબદારી આપી રાષ્ટ્ર નિર્માણમાં સક્રિય ભાગીદારી વધારવી.

❖ યુવા સશક્તિકરણનું મહત્વ:

જેમ સ્ત્રી સશક્તિકરણ દ્વારા વિશ્વમાં સ્ત્રીઓને આત્મનિર્ભર અને સશક્ત બનાવવાની ઝુંબેશ શરૂ થઈ અને એના કારણે આજે વિશ્વના નક્શા ઉપર સ્ત્રીઓનું અનોખું ચિત્ર દેખાઈ રહ્યું છે તેવી જ રીતે ભારતમાં જો યુવાનોને તક આપવામાં આવે તો ભારતનો નક્શો બદલાઈ જાય. ભારત દેશ ગામડાઓનો દેશ છે. અનેક ખૂબીઓ એમ રહેલી છે. યુવા ધનને યોગ્ય માર્ગ મળે તો તે ભારત માટે એવો રસ્તો તૈયાર કરે કે વિશ્વમાં ભારતનો ડંકો વાગે. યુવા સશક્તિકરણનું મહત્વ જોઈએ તો.

1. **આર્થિક વિકાસ :**

સક્ષમ અને પ્રેરિત યુવા ઉદ્યોગસાહસ, ટેકનોલોજી અને નવીનતા દ્વારા દેશની આર્થિક પ્રગતિમાં યોગદાન આપે છે. Skill India અને Startup India જેવા કાર્યક્રમો યુવાનોને કૌશલ્ય વિકાસ અને સ્ટાર્ટઅપ માટે પ્રોત્સાહન આપે છે, જેથી તેઓ રોજગારી શોધવાની બદલે રોજગારી સર્જી શકે.

2. **સામાજિક વિકાસ :**

સશક્ત યુવા સમાજસેવા, સામાજિક સુધારા અને શાસનમાં સક્રિય ભાગ લે છે. National Service Scheme (NSS) જેવા સંગઠનો ગ્રામ્ય અને શહેરી વિકાસ પ્રોજેક્ટોમાં યુવાનોને સામેલ કરે છે, જે સામાજિક એકતા અને નાગરિક જવાબદારી વધારવા માટે મદદ કરે છે.

3. **નવીનતા અને ટેકનોલોજી**

યુવા વિજ્ઞાન, ટેકનોલોજી અને ડિજિટલ ક્ષેત્રમાં નવીનતા લાવે છે. ભારતનો વિશ્વમાં IT હબ બનવો અને Indian Space Research Organization (ISRO) માં યુવાનો દ્વારા સિદ્ધિઓ એ તેનો ઉત્તમ ઉદાહરણ છે.

4. **નેતૃત્વ અને રાષ્ટ્ર નિર્માણ**

સશક્ત યુવા ભવિષ્યના નેતા બની શકે છે. યોગ્ય શિક્ષણ, માર્ગદર્શન અને નીતિ નિર્માણનો અનુભવ તેમને વિચારશીલ અને અસરશીલ નેતા બનાવે છે, જે શાસન અને સામાજિક સુધારામાં યોગદાન આપે છે.

❖ **યુવા સશક્તિકરણના પડકારો**

➤ **બેરોજગારી અને અર્ધબેરોજગારી:**

યુવાનો કોઈ પણ રાષ્ટ્રની સૌથી સક્રિય અને શક્તિશાળી વસ્તી હોય છે, પરંતુ આજના ભારતમાં બેરોજગારી અને અર્ધબેરોજગારી એક ગંભીર પડકાર છે. મોટા જથ્થાના યુવાનો માટે યોગ્ય રોજગારીની તકો મર્યાદિત છે.

મુખ્ય કારણો:

1. વૃદ્ધિમાં અસ્પષ્ટતા – નોકરીઓના પૂરતા અવસરો ઉપલબ્ધ નથી.
2. શૈક્ષણિક અને ઉદ્યોગ વચ્ચે ગેપ – વિદ્યાર્થીઓને આવશ્યક કૌશલ્ય નથી મળતું.
3. લાભાર્થી ક્ષેત્રની મર્યાદા – કેટલીક હાઈ-ટેક અને નિષ્ણાત ક્ષેત્રો માટે ઓછા જોગવાઈ છે.
4. પ્રવાહિત વસતિ વધારો – દર વર્ષે લાખો યુવાનો જોડી રોજગારી માટે બજારમાં આવતા હોવાથી સ્પર્ધા વધારે છે.

➤ કૌશલ્ય ગેપ:

કૌશલ્ય ગેપ એ તે અંતર છે જે યુવાન પાસે છે અને તે કૌશલ્ય જે નોકરી અથવા ઉદ્યોગની જરૂર છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, યુવાનોની ક્ષમતા અને ઉદ્યોગની અપેક્ષા વચ્ચેનો તફાવત કૌશલ્ય ગેપ કહેવાય છે. શિક્ષણ અને ઉદ્યોગની જરૂરિયાતોમાં તફાવત. યુવાનો પાસે કૌશલ્ય તો છે પરંતુ તેમણે યોગ્ય જ્ઞાન નથી.

મુખ્ય કારણો

1. શિક્ષણ અને ઉદ્યોગ વચ્ચે તફાવત
 - ઘણા યુવાનોએ સારું એકેડેમિક શિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યું છે, પણ તેઓને ઉદ્યોગ માટે જરૂરી વાસ્તવિક કૌશલ્ય (technical skills, soft skills) નથી મળતું.
 - ઉદાહરણ: IT, ડેટા એનાલિટિક્સ, એન્જિનિયરિંગ, હેલ્થ કેર ક્ષેત્રોમાં ઘણા યુવાનો પાસે જોબ માટે જરૂરી કૌશલ્ય નથી.
2. પ્રાચીન અભ્યાસક્રમો
 - સ્કૂલ અને કોલેજોના અભ્યાસક્રમ ઉદ્યોગની નવી માંગ અને ટેકનોલોજી સાથે મેળ ખાતા નથી.
3. પ્રયોજનાત્મક તાલીમની અછત
 - સરકાર અને ખાનગી સંસ્થાઓ દ્વારા કૌશલ્ય વિકાસના તકો ઉપલબ્ધ છે, પણ મોટા ભાગના યુવાનો સુધી તે પહોંચતા નથી, ખાસ કરીને ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં.

4. ડિજિટલ અને ટેકનોલોજી અભાવ

- આધુનિક ટેકનોલોજી અને સોફ્ટવેર વિશે જ્ઞાનની અછત.

5. અનુભવનો અભાવ

- સ્કૂલ-કોલેજના યુવાનોએ વ્યવસાયિક અનુભવ ઓછો હોવાને કારણે રોજગાર મેળવવામાં મુશ્કેલી.

➤ ડિજિટલ ડિવાઈડ:

ડિજિટલ ડિવાઈડ એ તે અંતર છે, જે યુવાનો વચ્ચે ટેકનોલોજી અને ઇન્ટરનેટ જેવી આધુનિક ડિજિટલ સાધનોની ઉપલબ્ધતા અને ઉપયોગમાં તફાવત દર્શાવે છે. સંદર્ભે કહીએ તો, કેટલીક યુવાનો પાસે કમ્પ્યુટર, સ્માર્ટફોન, હાઈ-સ્પીડ ઇન્ટરનેટ અને ડિજિટલ શિક્ષણ સુવિધાઓ છે, જ્યારે અન્ય યુવાનો આમાંથી કોઈપણ સુવિધાઓથી વંચિત છે. ગ્રામ્ય યુવાનોને આધુનિક ટેકનોલોજી અને શિક્ષણ સાધનો સુધી મર્યાદિત પહોંચ.

મુખ્ય કારણો

1. આર્થિક અસમાનતા

- તમામ યુવાનો પાસે ટેકનોલોજી ખરીદવા માટે પૂરતું ધન નથી.
- ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં ઘરગથ્થુ આવક ઓછા હોવાને કારણે સ્માર્ટફોન, લેપટોપ, અથવા ઇન્ટરનેટ કનેક્શન ઉપલબ્ધ નથી.

2. ભૌગોલિક તફાવત

- શહેરી વિસ્તારોમાં ઇન્ટરનેટ સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ છે, જ્યારે ગ્રામ્ય અને પૃથ્વી વિસ્તારોમાં નેટવર્ક સાવ મર્યાદિત છે.

3. શિક્ષણ અને તાલીમની અછત

- ડિજિટલ સાધનો અને ટેકનોલોજી ઉપયોગ માટે યોગ્ય માર્ગદર્શન અને તાલીમ ન મળવી.

4. લિંગ અને સામાજિક અવરોધ

○ કેટલાક ક્ષેત્રોમાં, ખાસ કરીને મહિલાઓ અને અપારંપરિક સમુદાય માટે ટેકનોલોજી ઉપલબ્ધ નથી.

➤ સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક અવરોધ:

યુવાનો કોઈ પણ રાષ્ટ્રના વિકાસમાં સૌથી મોટું શાસ્ત્ર છે. પરંતુ ઘણી વખત સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક અવરોધો તેમના વિકાસ અને સશક્તિકરણમાં રુકાવટરૂપ બની શકે છે. લિંગ, જાતિ અને પ્રદેશ આધારિત અવરોધો.

મુખ્ય અવરોધ

1. જાતિ અને સામૂહિક ભેદભાવ

- ભારત જેવા વિવિધતાસભર દેશમાં, કેટલીક જાતિઓ અને સમૂહોના યુવાનોને શિક્ષણ, રોજગારી અને તક મળવામાં અવરોધ આવે છે.
- કેટલાક સમુદાયના યુવાનો પાસે ઈન્ડસ્ટ્રી અથવા ઉચ્ચ શિક્ષણ સુધી પહોંચવાનું ઓછું છે.

2. લિંગ આધારિત અવરોધ

- મહિલાઓ અને લિંગલઘુત્વ ધરાવતા યુવાઓ માટે શિક્ષણ, રોજગારી અને ટેકનોલોજી તકો મર્યાદિત રહે છે.
- સામાજિક ધોરણો અને પરંપરાઓ કેટલાક ક્ષેત્રોમાં મહિલાઓને સક્રિય ભુમિકા ન અપાય તે માટે અવરોધરૂપ થાય છે.

3. આર્થિક અને સામાજિક પૃષ્ઠભૂમિનો પ્રભાવ

- ગરીબ, પંચાયતી વિસ્તાર અથવા અપારંપરિક સમુદાયના યુવાન પાસે ટ્યુશન, તાલીમ, ઈન્ટરનેટ અને ટેકનોલોજીનો અભાવ રહે છે.

4. પરંપરાગત માન્યતાઓ અને વિચારસરણી

• કેટલીક સંસ્કૃતિઓમાં નવું વિચાર, નવી ટેકનોલોજી, ઉદ્યોગસાહસ અથવા અભ્યાસકાર્ય પ્રોત્સાહિત નથી કરાતું.

• યુવાનોમાં આધુનિક વિચારોને અપનાવવાનો અવરોધ.

5. ભાષા અને સંચાર અવરોધ

• આંગ્લે, હિન્દી કે અન્ય સ્થાનિક ભાષા શીખવામાં તકાવત, અભ્યાસક્રમ અને નોકરી માટે ચેલેન્જ બની શકે છે.

➤ માનસિક આરોગ્ય સમસ્યાઓ:

યુવાનો રાષ્ટ્રનું સૌથી સક્રિય અને સૃજનશીલ વર્ગ છે, પરંતુ આજના ઝડપથી બદલાતા સમયમાં તેઓ માનસિક તણાવ અને ચેલેન્જનો સામનો કરે છે. માનસિક આરોગ્યની સમસ્યાઓ યુવાઓમાં વ્યક્તિત્વ, શૈક્ષણિક, સામાજિક અને વ્યવસાયિક વિકાસ પર ગંભીર અસર કરે છે. શૈક્ષણિક દબાણ, કરિયર અનિશ્ચિતતા અને સામાજિક અપેક્ષાઓ.

મુખ્ય કારણો

1. શૈક્ષણિક દબાણ

○ સ્કૂલ અને કોલેજમાં સારી માર્ક્સ, પરીક્ષાની ચિંતા, અને સ્પર્ધાત્મક પરિસ્થિતિ યુવાનોમાં તણાવ અને થકાવટ લાવે છે.

2. રોજગારી અને ભવિષ્ય વિશે的不certainty

○ બેરોજગારી, અર્ધબેરોજગારી અને કેરિયર નિર્ધારણની અસફળતા સ્ટ્રેસ અને ચિંતાને વધારવા કારણ બને છે.

3. પરિવારિક અને સામાજિક દબાણ

- પરિવારમાં અપેક્ષાઓ, સામાજિક પરંપરાઓ અને ભેદભાવ યુવાનોમાં માનસિક તણાવનું કારણ બને છે.

4. ડિજિટલ અને સોશિયલ મીડિયા પ્રભાવ

- સોશિયલ મીડિયા પર સતત સંપર્ક, કોમ્પેરિઝન, બુલિંગ અને ફ્રેમની ચિંતાઓ ડિપ્રેશન, અનઈસેક્શન અને દબાણમાં વધારો કરે છે.

5. વ્યક્તિગત સમસ્યાઓ

- આત્મ-અસંતોષ, સંબંધોમાં તકલીફ, અને વ્યક્તિત્વ વિકાસ સાથે સંબંધિત પડકાર.

❖ યુવા સશક્તિકરણ માટેની રણનીતિઓ

1. શિક્ષણ સુધારણા:

અભ્યાસક્રમમાં ક્રિટિકલ થિંકિંગ, સર્જનાત્મકતા અને વ્યવસાયલક્ષી તાલીમનો સમાવેશ કરવો જોઈએ જેથી વિદ્યાર્થીઓની વિચારસરણી ઉચ્ચ કોટિની બને

2. કૌશલ્ય વિકાસ કાર્યક્રમો:

Skill India અને Atal Innovation Mission જેવા કાર્યક્રમોને ગ્રામ્ય અને અપારંપરિક સમુદાય સુધી પહોંચાડવા.

3. ઉદ્યોગસાહસ પ્રોત્સાહન:

યુવા સ્ટાર્ટઅપ માટે ફંડિંગ, માર્ગદર્શન અને ઈન્ક્યુબેટર્સ પ્રદાન કરવું.

4. ડિજિટલ સાક્ષરતા અને પહોંચ:

ઓનલાઈન પ્લેટફોર્મ, ઈ-લર્નિંગ અને ટેકનોલોજી ગ્રાન્ટ્સ દ્વારા ગ્રામ્ય અને શહેરી તફાવત ઘટાડવો.

5. સામાજિક અને નાગરિક ભાગીદારી:

શાસન, પર્યાવરણ અને સામાજિક પ્રવૃત્તિમાં યુવાનોને પ્રોત્સાહિત કરવું.

6. નેતૃત્વ અને માર્ગદર્શન:

ઉદ્યોગ, શૈક્ષણિક અને રાજકીય ક્ષેત્રના માર્ગદર્શકો સાથે યુવાનોને જોડવું.

નિષ્કર્ષ:

યુવાનો કોઈપણ રાષ્ટ્રની સૌથી સક્રિય અને શક્તિશાળી શક્તિ છે. તેઓ માત્ર દેશમાં નવી ઉર્જા લાવતા નથી, પરંતુ નવીનતા, ઉદ્યોગસાહસ, અને સામાજિક પરિવર્તન લાવવા સક્ષમ છે. યુવાનોને યોગ્ય શિક્ષણ, કૌશલ્ય વિકાસ, ટેકનોલોજીનો લાભ અને સામાજિક અને માનસિક સપોર્ટ પૂરો પાડવાથી તેઓ સ્વયં નિર્ભર બની શકે છે અને રાષ્ટ્રના ભવિષ્યને ઘડી શકે છે.

સશક્ત યુવા જ દેશના વિકાસનો આધાર છે. જો સમાજ, સરકાર અને પરિવાર યુવાનોને અવરોધોથી મુક્ત કરે અને તેમને તકો આપે તો તેઓ દેશને વૈશ્વિક સ્તરે પ્રતિષ્ઠિત, સમૃદ્ધ અને ટકાઉ બનાવવામાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી શકે છે. અંતે, યુવાન જ્યારે સક્રિય, પ્રતિભાશાળી અને દૃષ્ટિપ્રાપ્ત બને છે, ત્યારે એ રાષ્ટ્રના ભવિષ્યની દિશા નિર્ધારિત કરે છે.

સંદર્ભસૂચિ :

ભક્તિ વિકાસ સ્વામી, ભારતીય યુવાનોને સંદેશ

Dr. Oum Kumari, Anil Dutt Vyas & Hemant Kumar, 'Youth & Societ'

Chintan bhagat, 'What young india Wants', Rupa Publications

Mohan Rao Bhagwat, 'The Role of Youth in Nation Building',